

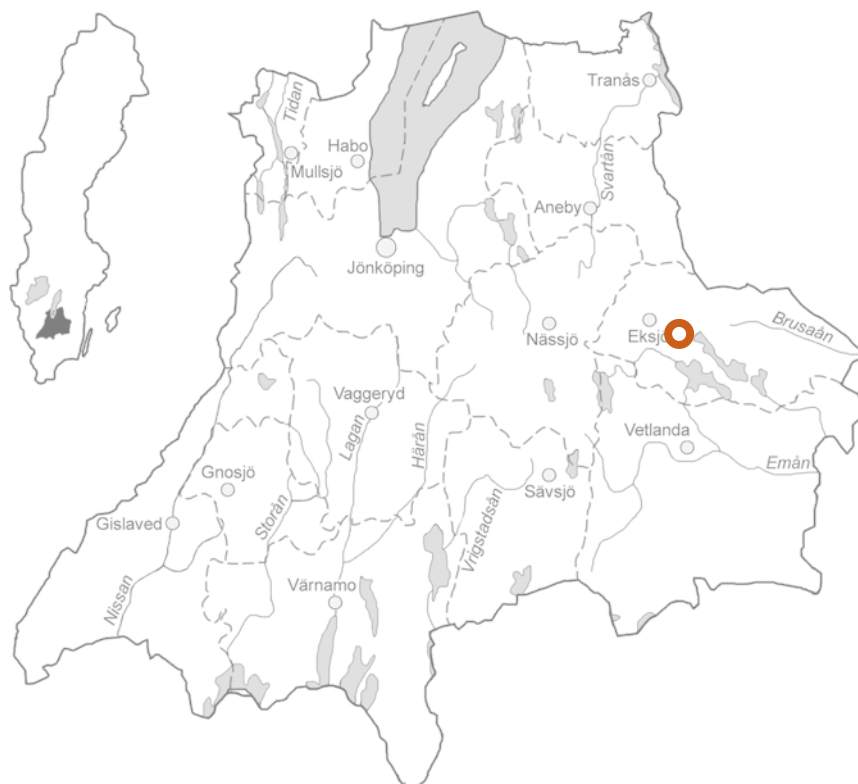
Förbifart Eksjö, Rv 40

Arkeologisk utredning av tilläggsytor inför planerad
vägbyggnation inom fastigheterna Björnshult och Hässelås i
Höreda och Eksjö socknar, Eksjö kommun, Jönköpings län

Förbifart Eksjö, Rv 40

Arkeologisk utredning av tilläggsytor inför planerad
vägbyggnation inom fastigheterna Björnshult och Hässelås i
Höreda och Eksjö socknar, Eksjö kommun, Jönköpings län

Jönköpings läns museums dnr: 2018-167
Länsstyrelsens dnr: 431-5107-2018

Rapport, foto och ritningar: Ådel Vestbö-Franzén, Jörgen Gustafsson och Anna Ödéén
Grafisk mall: Anna Stålhammar
Distribution: Digital pdf

Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping
Tel: 036-30 18 00
E-post: info@jkpglm.se
www.jkpglm.se

Upphovsrätt, om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY. Villkor finns tillgänglig på <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>.

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor, Geografiska Grunddata samt Geodata (FUK) är återgivna enligt tillstånd: Fastighetskartan © Lantmäteriet. Ärende nr MS2007/04833, nr MS2012/03742 samt dnr i2012/1091. Terrängkartan, samt GSD–Översiktskartan: Lantmäteriet (CC0)

ISSN: 1103-4076

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2022

Innehåll

Sammanfattning	5
Inledning	7
Topografi samt fornlämnings- och kulturmiljö	7
Resultat	7
Landskapshistorisk analys	7
Inventeringen	8
Den arkeologiska utredningen, steg 2	10
Administrativa uppgifter	12
Referenser	13
Arkiv	13
Tryckta källor och litteratur	13

DEN UPPDRAGSARKEOLOGISKA PROCESSEN

Uppdragsarkeologin regleras av 2 kap. 10–14 §§ i Kulturmiljölagen samt genom direktiv och föreskrifter. Arkeologiska uppdrag indelas i flera etapper: arkeologisk utredning, förundersökning och undersökning. Processen syftar i första hand till att bevara fornlämningarna, vilket är grundtanken i kulturmiljölagen.

Arkeologisk utredning

Arkeologisk utredning brukar göras i två steg. Den första etappen, steg 1 (AU1), innebär att befintlig kunskap i form av arkivmaterial, äldre handlingar och historiska kartor samt litteratur och uppgifter om tidigare undersökningar sammanställs med syfte att se om fornlämningar berörs av arbetsföretaget. Därtill görs en fältinventering i syfte att lokalisera tidigare okända fornlämningar. Steg 2 (AU2) utgör den del som innebär markrepp i form av sökschakt med grävmaskin och provrutsgrävning. Om det konstateras förekomst av fornlämningar så kan dessa, om de inte kan bevaras, gå vidare till en arkeologisk förundersökning.

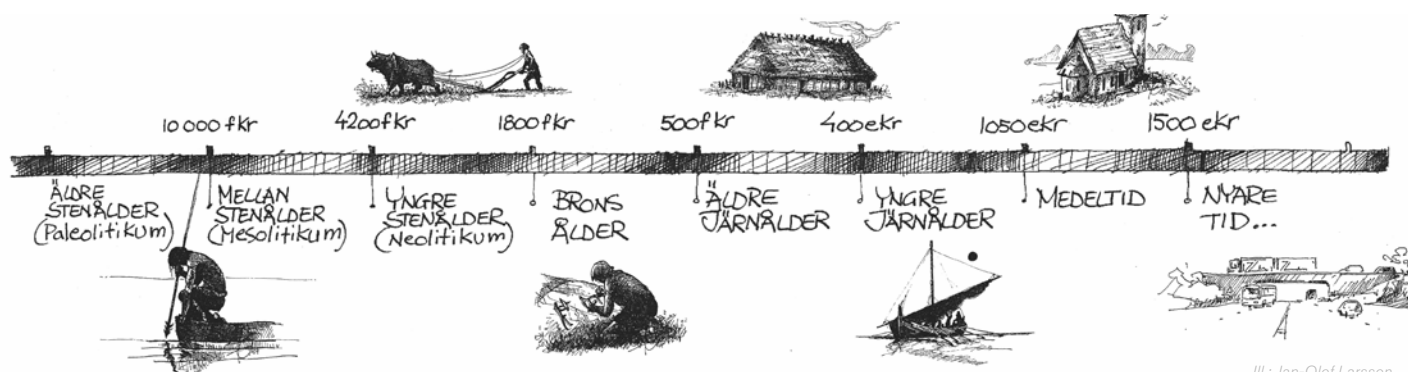
Arkeologisk förundersökning

En arkeologisk förundersökning (FU) syftar till att fastställa och beskriva fornlämningsens karaktär, datering, utbredning och komplexitet samt att ta till vara fynd. Resultaten ska kunna ligga till grund för länsstyrelsens bedömning av kunskapspotentialen inför kommande beslut om tillstånd till ingrepp i en fornlämning. Förundersökningen ska också ge underlag för företagarens (exploatörens) vidare planering. Om fornlämningen efter förundersökning bedöms vara välbevarad och ha vetenskaplig potential går det vidare till nästa steg i processen – en arkeologisk undersökning.

Arkeologisk undersökning

En arkeologisk undersökning (UN) utförs med anledning av att en fornlämning behöver tas bort. Syftet med en arkeologisk undersökning är att dokumentera en fornlämning, ta till vara fornynd, rapportera och förmedla resultaten för att skapa kunskap av relevans för myndigheter, forskning och allmänhet. Dokumentationsmaterialet och fynden ska bevaras för framtiden samt tolkas vetenskapligt och infogas i ett kulturhistoriskt sammanhang. Undersökningen innebär att hela eller delar av fornlämningen slutgiltigt tas bort. Efter att fornlämningen tagits bort är marken fri att exploatera ur fornlämningsssynpunkt.

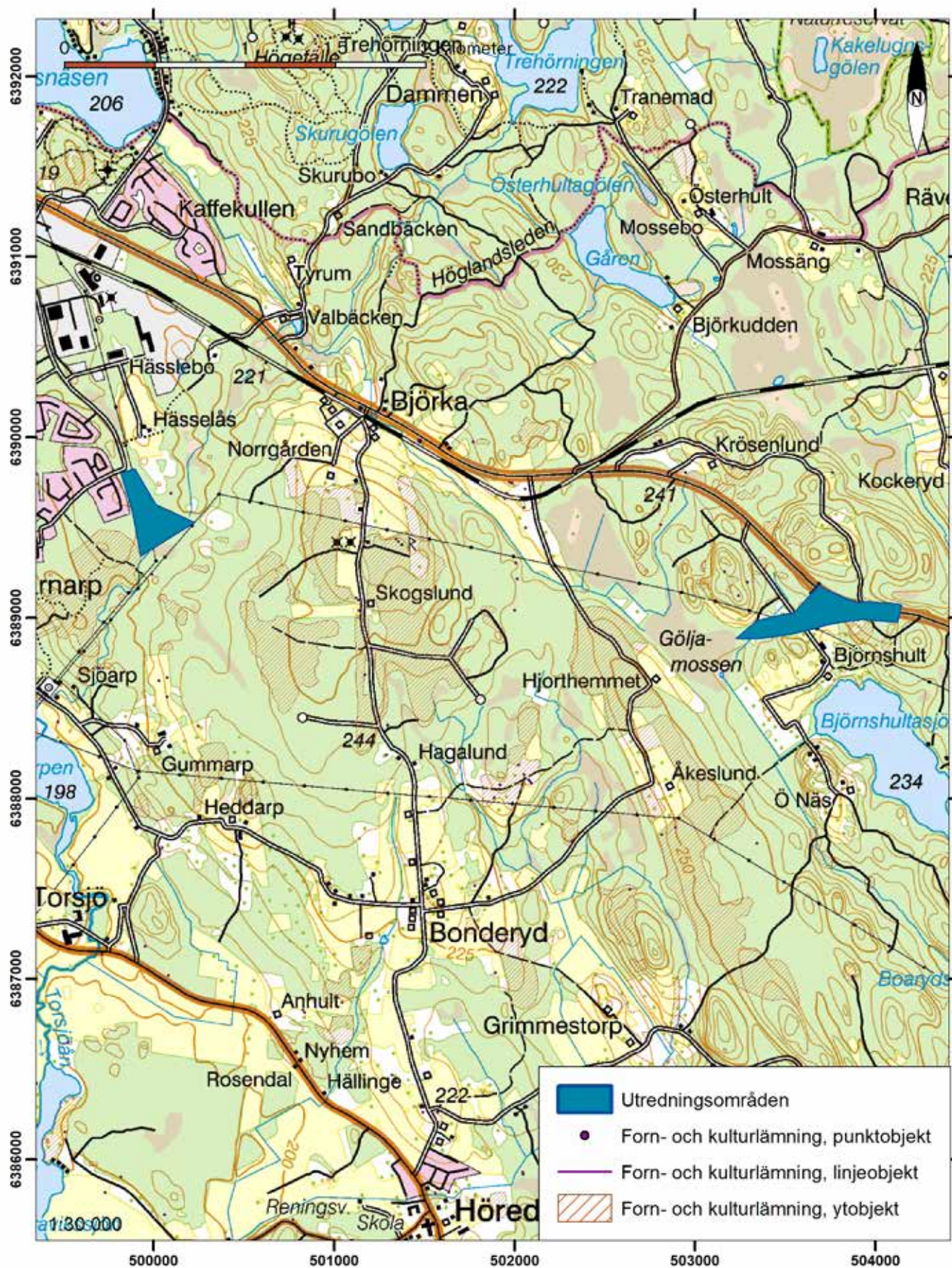
Mer information om den uppdragsarkeologiska processen finns på Riksantikvarieämbetets hemsida.

Ill.: Jan-Olof Larsson

Sammanfattning

Utredningen omfattade två ytor om sammantaget ca 18,5 hektar i anslutning till den planerade vägkorridoren för Rv 40 förbi Ekjsö stad. Inom det mindre området i väster kunde endast två sentida stentippsliknande röjningsrösen identifieras, medan det inom området i öster upptäcktes en hålväg samt fossil åkermark. L1973:1895, ett område med röjningsrösen, har fått en ny polygon samtidigt som antikvarisk status ändrades från övrig kulturhistorisk lämning till fornlämning. Två boplatsslägen valdes ut för steg 2-utredning där 28 schakt togs upp. Inga anläggningar eller fynd framkom under steg 2-utredningen.

Figur 1. Utdrag ur terrängkartans blad T63. Skala 1:30 000.

Inledning

Huvuddelen av Förbifart Eksjö utreddes arkeologiskt mellan 2014–2015 (Jansson 2014, Ödéén 2015). Föreliggande kompletterande utredning som omfattar steg 1 och 2, avser förbifartens anslutning i öster till Riksväg 40 samt ett planerat påfartsområde vid Hässelås/Kvarnarp. Fältinsatserna genomförts dels under oktober månad 2018, dels under sommar och höst 2021. Utredningsområdena omfattar sammantaget ca 18,7 hektar. Fältarbetet har utförts av Ådel V. Franzén, Jörgen Gustafsson och Anna Ödéén, Jönköpings läns museum. Ansvarig för kart- och arkivanalys samt rapport är Ådel V. Franzén. Trafikverket står som beställare av utredningen.

Målsättning och metod

Den arkeologiska utredningen steg 1, syftar till att fastställa förekomst av fornlämningar och övriga kulturlämningar. I områden där man kan befara att fornlämningar finns under mark till exempel i form av boplatslämningar som stolphål, härdar eller överplöjda gravar görs sökschaktsgrävning eller provgrovsgrävningar inom utredningens steg 2.

Innan fältinventering och inmätning av påträffade nya lämningar görs en genomgång av äldre kartor och relevant arkivmaterial. Ibland kan det även vara aktuellt att ta del av hembygdshistoriska källor.

Topografi samt fornlämnings- och kulturmiljö

För en översikt över områdets topografiska förutsättningar samt kulturmiljö hänvisas till tidigare rapporter från utredningsarbete inför förbifart RV 40, genomförda av Jönköpings läns museum, framför allt arkeologisk rapport 2014:38 samt 2015:03.

Resultat

Landskapshistorisk analys

Björnshult omtalas 1380 (Agertz 2008), men troligtvis är gårdarna/gården mycket äldre än så. Från Björnshult föreligger en geometrisk jordebokskarta från 1640. Trots den låga detaljeringsgraden finns intressant information som kan hämtas ut kartbild och text. I detta sammanhang ska endast anföras att den fossila åkermarken L1973:1895 vid tiden för kartans upprättade var belägen i byns östliga ängsgärde där slättermarken betecknas som 'skeenwaldz engh', alltså en tämligen mager och dålig äng.

Hässelås är belagt för första gången 1499. Det västliga utredningsområdet är beläget i byterritoriets sydvästra hörn, ett ängsområde med inslag av hagmark som mestadels omtalas som kärr, sankmark, mosse och stenbunden mark i lagaskiftesprotokollet från 1850.

Figur 2. Röjningsröse inom den utvidgade delen av L1973:1895.

Inventeringen

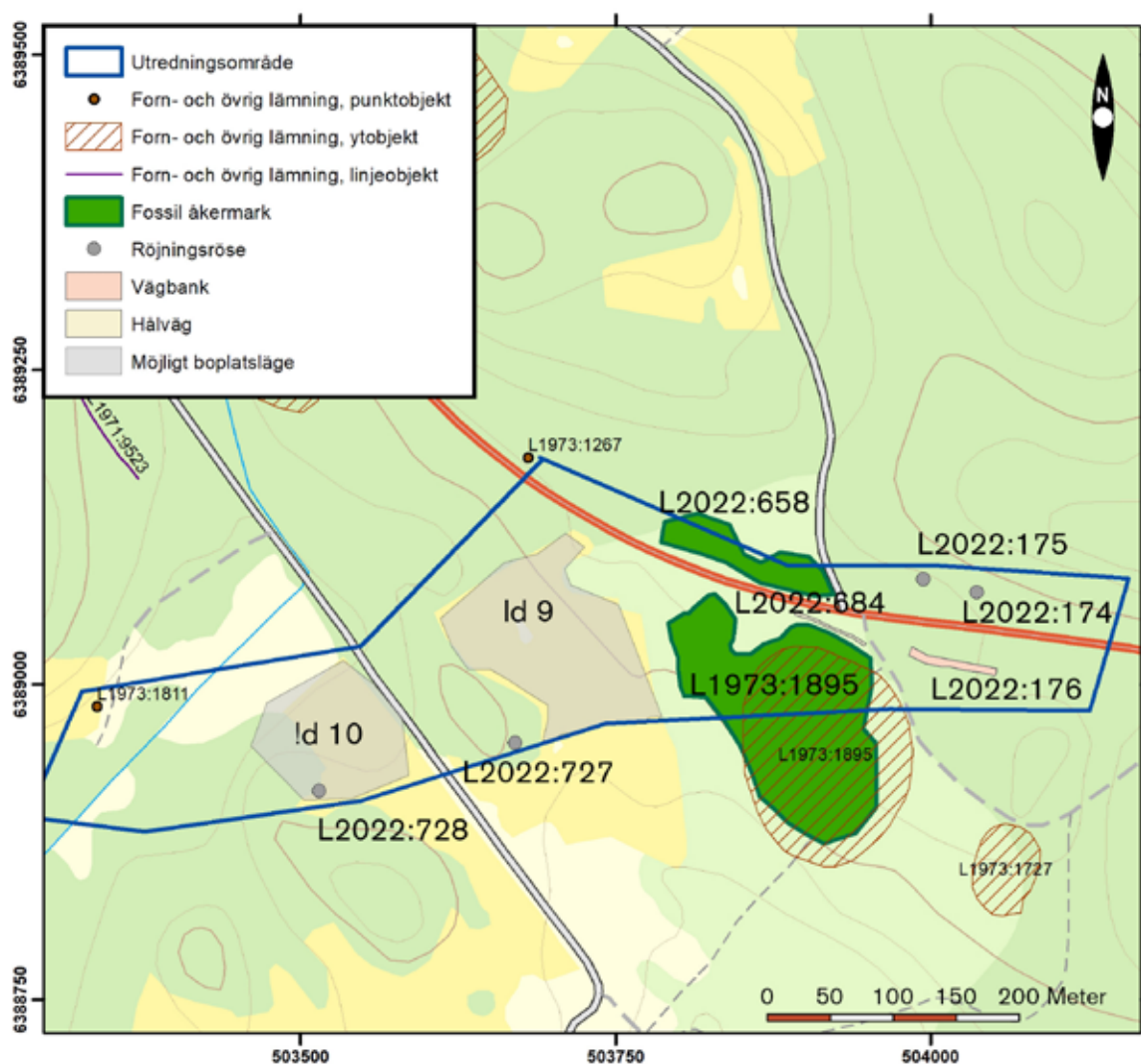
Inom det västra utredningsområdet vid Hässelås framkom två sentida röjningsrösen, av närmast stentippskaraktär som inte registreras i Fornreg eller redovisas i föreliggande rapport. I övrigt bestod området av sentida omrörd mark, sankmark och sentida utdikningar. Vegetationsmässigt dominerade plantage av gran med inslag av björk.

Inom det östra området vid Björnshult dominerade jordbruksmark och annan hårdmark i form av skogsbeklädda slänter. Åt väster sluttade området ner mot utdikade sankmarker.

Ett område med fossil åkermark var redan registrerat i området, nämligen L1973:1895 som antikvariskt bedömts som övrig kulturhistorisk lämning och som saknade beskrivning i Fornreg. Vid den nuvarande inventeringen kunde dock konstateras att den fossila åkermarken dels hade en mycket vidare utbredning dels att den uppfyllde kraven för forn lämning (Tabell 1).

Den fossila åkermarken bestod av ett röjningsröseområde: 220×20-120 meter stort (NV-SO) med cirka 60 röjningsrösen,

figur 3. Tidigare kända och nyupptäckta forn- och övriga kulturhistoriska lämningar samt boplatsslägen

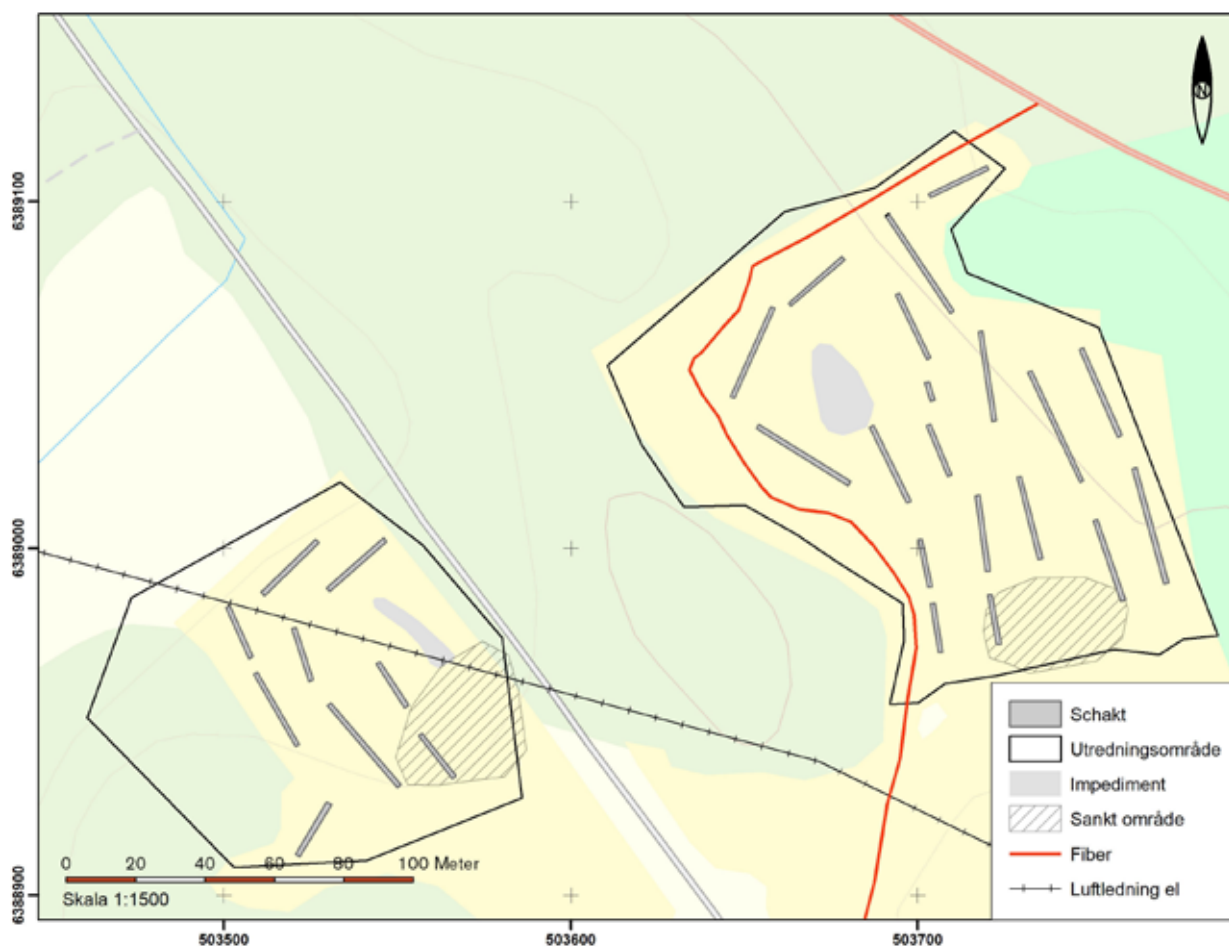
mestadels runda, men även terränganpassade ovala eller utdragna. De runda var 2,5-5 meter i diameter och 0,2-0,4 meter höga med måttligt övermossad fyllning av 0,15-0,4 meter stora stenar. Området avslutades i nordost genom en stensatt terrass, 68 meter lång, 1,5-2 meter bred och med en ca 1,5 meter hög slänt. Terrassen var stensatt med röjningssten och block.

Närmast parallellt med terrassen fanns en hålväg, ca 60 meter lång, 2,5 meter bred och 0,4-0,7 meter djup (L2022:684).

Ett nyupptäckt område med fossil åkermark låg öster om Rv 40 och sträckte sig cirka 145 meter längs med riksvägen (L2022:658) med en bredd av mellan 14 och 30 meter. Den fossila åkermarken var kraftigt omrörd och röjningsrösena delvis stentippsliknande. Området bedömdes som övrig kulturhistorisk lämning utifrån intrycket av att lämningen speglade yngre och kortlivad odling. Fyra ensamliggande röjningsrösen registrerades som övrig kulturhistorisk lämning. Dessa bedömdes som sentida.

Två områden bedömdes som intressanta som möjliga förhistoriska boplatslägen eller aktivitetsytor (Figur 4). Här beslöts att genomföra en steg 2-utredning.

Figur 4. Sökschakten som togs upp inom de två boplatslägena. Inga anläggningar eller fynd framkom vid utredningens steg 2.

Den arkeologiska utredningen, steg 2

Inom de två förmodade boplatslägena som identifierades under utredningens steg 1, Id 9 och Id 10, genomfördes en steg 2-utredning i syfte att identifiera fornlämningar utan synlig markering ovan mark. De förmodade boplatksområdena låg i åkermark och 28 sökschakt till en sammanlagd längd av 614 meter togs upp med grävmaskin. Inga anläggningar eller fynd påträffades i schakten.

Objekt nr /Karta	Lämningstyp	Beskrivning	Antikvarisk bedömning	Kommentar
L2022:174	Röjningsröse	Röjningsröse oregelbundet 3 meter i diameter och 0,25 meter högt. Övermossad fyllning av 0,1-0,3 meter stora stenar. .	Övrig kulturhistorisk lämning	
L2022:175	Röjningsröse	Röjningsröse oregelbundet 3,5 meter i diameter och 0,25 meter högt.	Övrig kulturhistorisk lämning	.
L2022:684	Färdväg	Hålväg, 60 meter lång (närmast Ö-V), 2,5 meter bred och 0,4-0,7 meter djup.	Fornlämning	
L1973:1895	Fossil åker	Röjningsröseområde ca 220 x 40-140 meter stort (Ö-V) bestående av ca 60 röjningsrösen, mestadels runda, men även ovala och terränganpassade. De runda röjningsrösen är 2,5-5 meter i diameter och 0,2-0,5 meter höga. Måttligt övermossad fyllning av 0,15-0,4 meter stora stenar. Flera av röjningsrösen är uppkastade mot block eller berg i dagen.	Fornlämning	Ny utbredning och antikvarisk status registrerad i Fornreg
L2022:658	Fossil åker	Röjningsröseområde 145 meter långt (VNV-OSO) och 15-30 meter brett, bestående av ca 20 röjningsrösen, 1,5-6 meter i diameter och 0,2-0,6 meter höga. Flera rösen är omkastade och belamrade med annan röjningssten. Sentida	Övrig kulturhistorisk lämning	
L2022:727	Röjningsröse	Röjningsröse sentida, 7 x 4 meter långt (N-S), 0,4 meter högt.	Övrig kulturhistorisk lämning	
L2022:728	Röjningsröse	Sentida röjningsröse 7 meter i diameter och 0,5 meter högt.	Övrig kulturhistorisk lämning	
Id 9	Boplatsläge	Ett antal sökschakt drogs, men inga fornlämningar framkom.		UTGÅR
Id 10	Boplatsläge	Ett antal sökschakt drogs, men inga fornlämningar framkom.		UTGÅR
L1973:1811	Minnessten	Minnessten, gråsten, 2,5 meter hög, 0,9 meter bred vid basen och 0,6 meter tjock. Avsmalnande uppåt. Inskrift: 18 2 564	Övrig kulturhistorisk lämning	

tabell 1. Tabell över tidigare kända samt nypåträffade forn- och kulturlämningar. Förklaring till tabellen återfinns på nästa sida.

ANTIKVARISK BEDÖMNING

Antikvarisk bedömning görs utifrån Riksantikvarieämbetets praxis för tillämpning av kulturmiljölagen (KML). Lämningsstyrena och deras bedömning redovisas i den så kallade *Lämningsstylistan* som är upprättad och ajourhållen av Riksantikvarieämbetet. Länsstyrelsen gör den slutliga bedömningen inom ett uppdrag.

Fornlämning

Fornlämning är en lämning som är skyddad enligt kulturmiljölagen. För att kunna bedömas som fornlämning måste den vara äldre än 1850. Tre kriterier måste också vara uppfyllda; det ska vara en lämning efter människors verksamhet under forna tider, som har tillkommit genom äldre tiders bruk och som är varaktigt övergiven. Det är förbjudet att utan tillstånd från länsstyrelsen rubba, ta bort, gräva ut eller på annat sätt ändra eller skada en fornlämning.

Övrig kulturhistorisk lämning

Övrig kulturhistorisk lämning används för kulturhistoriska lämningar som har tillkommit efter 1850, men som ändå anses ha ett antikvariskt värde. Bedömningen används även för vissa lämningar som inte uppvisar fysiska spår, till exempel fyndplats eller plats med tradition.

Möjlig fornlämning

Möjlig fornlämning anges för lämningar som kräver vidare utredning för att den antikvariska bedömningen ska kunna fastställas. Lämningsen måste vara bekräftad i fält. Möjlig fornlämning kan även anges för en lämning som har undersökts i samband med en arkeologisk undersökning, men där man inte kunnat fastställa lämningens utbredning.

Ingen antikvarisk bedömning

Ingen antikvarisk bedömning används för lämningar som blivit helt borttagna genom en arkeologisk undersökning eller helt förstörda. Lämningar som endast är kända via kartmaterial, skriftlig eller muntlig källa och inte har kunnat återfinnas i fält, kan inte heller ha en antikvarisk bedömning.

Ej fastställd

Den antikvariska bedömningen har inte fastställts. Avser till exempel boplatslägen där en arkeologisk utredning steg 2 krävs för att eventuellt kunna finna spår som inte är synliga ovan mark.

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr: 431-5107-2018
 Länsstyrelsens beslutsdatum: 2018-09-24
 Jönköpings läns museums dnr: 167/2018
 Beställare: Trafikverket
 Rapportansvarig: Ådel Vestbö Franzén
 Rapportgranskning: Mikael Nordström
 Fältpersonal: Ådel Vestbö Franzén, Jörgen
 Gustafsson och Anna Ödéén
 Fältarbetstid: 2018-10-15, 2021-06-18 samt
 2021-11-30-2021-12-01
 Län: Jönköpings län
 Kommun: Eksjö kommun
 Socken: Eksjö och Höreda socknar
 Fastighetsbeteckning: Hässelås 2:2, Björka 1:1, Björns-
 hult 1:1
 Belägenhet: Digitala fastighetskartans blad:
 63F 8a.
 Koordinater: N:6389009 E:503632
 Koordinatsystem: Sweref 99 TM
 Höjdsystem: RH 2000
 Undersökningsyta: 18,7 hektar

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Referenser

Arkiv

Fornsök: <http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html>

Antikvariskt topografiskt Arkiv Jönköpings läns museum.

Kartmaterial

Lantmäteristyrelsens arkiv (LSA): Höreda socken, Björnshult nr 1. Akt: E56-5:e1:332. Åkeravmätning. Upprättad av Peder Jonson Duker 1645.

Lantmäterimyndigheternas arkiv (LMA): Eksjö socken, Hässelås nr 1, Akt nr: 06-ekj-76, Laga skifte 1850.

Rikets allmänna kartverk (RAK): Ekonomisk karta 6F 8b.

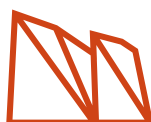
Tryckta källor och litteratur

Agertz, Jan. 2008. *Om ortnamn i Jönköpings län*. Småländska kulturbilder 2008.

Jansson, Kristina, 2014. *Väg 40, förbifart Eksjö. Arkeologisk utredning etapp 1 inför planerad ny sträckning av riksväg 40 söder om Eksjö stad, Eksjö och Höreda socknar i Eksjö kommun, Jönköpings län*. Jönköpings läns museum, arkeologiska rapporter 2014:38

Ödéén; Anna. 2015. *Boplatlämningar söder om Eksjö. Arkeologisk utredning etapp 2 inför ny sträckning av Rv 40 söder om Eksjö, Eksjö och Höreda socknar i Eksjö kommun*. Jönköping läns museum, arkeologisk rapport 2015:03.

Den arkeologiska utredningen av två tilläggsytor till Rv 40 förbifart Eksjö resulterade i ett fåtal nyregistreringar av forn- och kulturhistoriska lämningar samt en ny utbredning för den fossila åkermarken L1973:1895. Sökschaktning genomfördes inom två boplatslägen, men vare sig anläggningar eller fynd framkom.

Arkeologisk rapport 2022:02
JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM